

Horváth Tamás

**PÉNZINTÉZETEK ÉS MŰKÖDÉSÜK
A DUALIZMUS KORÁBAN
NAGYKANIZSÁN**

336

H 92

Horváth Tamás

**PÉNZINTÉZETEK ÉS MŰKÖDÉSÜK
A DUALIZMUS KORÁBAN
NAGYKANIZSÁN**

Nagykanizsa
2017

Kiadja:
Nagykanizsai Városvédő Egyesület

Felelős kiadó:
Cserti Tibor
elnök

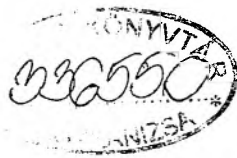
A fotókat készítette:
Lengyák András

© Horváth Tamás

ISSN 1216-3724
ISBN 978-615-80755-0-3

A szöveget gondozta:
Ruzsinszky Klementina

Tördelőszerkesztő:
Lengyák András

ELŐSZÓ ÉS AJÁNLÁS

Az 1867. évi kiegyezés megteremtette a gazdaság fejlődéséhez szükséges politikai stabilitást, egyúttal megnyitotta az első világháború végéig tartó dualizmus időszakát. Magyarország történetében ez a korszak a tőkés fejlődés kibontakozásának ideje volt.

Az egységes és védett piac, a tőke és a munkaerő szabad áramlása, a szabad verseny, a második ipari forradalom hatására a magyar gazdaság különböző szektorai a gyors növekedés pályájára álltak. A tőkés modernizációt a kiépülő, korszerű hitelrendszer biztosította. Az erőteljes lendületet kapott gazdaság egyik leggyorsabban fejlődő és terjeszkedő ágazata a hazai pénzügyi hálózat volt. A létrejött bankok, takarékszövetkezetek nem pusztán az ipar és kereskedelem fellendítésének segítői, pénzügyi forrásai voltak, hanem a lakosság számára szükséges hitelekhez való hozzájutást is gyorsabban és egyszerűbben tették lehetővé.

A pénzügyi intézetek a helyi modernizáció financiális hátteréül is szolgáltak. Meghatározó szerepet tölthettek be a városok infrastrukturális fejlődésében, a települések városi jellegének erősítésében.

Ez a folyamat követhető nyomon Nagykanizsa város történetében is a tárgyalt időszakban, s dolgozatomban ennek részleges bemutatására vállalkoztam. Kiegészítéseként mindannak, ami a városunk múltját feltáró, s eddig megjelentetett monográfiákból megtudható a helyi pénzügyi intézetek működéséről, mert ezek a kiadványok csak érintőlegesen foglalkoztak a bankszektor történéseivel. A Barbarits Lajos által írott „Nagykanizsa” monográfiából a pénzügyi intézetek alapításának ideje és vezetőinek neve pontosan megtudható, de a pénzügyi intézetek működését sem ez a könyv, sem pedig a később megjelentetett helyi vonatkozású monográfiák nem taglalják.

Közel két évtizeden át történelmet tanítottam a helyi Batthyány Lajos Gimnáziumban. A tantárgy szeretete és a múlt iránti tisztelet is arra indított, hogy e hiánypótló dolgozattal

városunk történetének feltárásához, teljesebbé tételéhez hozzájáruljak.

Köszönöm a Nagykanizsai Városvédő Egyesület vezetésének, Cserti Tibornak és Papp Ferencnek, valamint Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata Humán Bizottságának, hogy támogatásukkal lehetővé tették e kiadvány megjelenését.

Külön is megköszönöm Lengyák András és Ruzsinszky Klementina önzetlen szerkesztői munkáját.

Ajánlom e könyvecskét elsősorban a pénzügyek területén dolgozóknak, de jó szívvel mindazoknak is, akik a város múltjához kötődő intézmények történetét részletesebben szeretnék megismerni.

Horváth Tamás

A magyar hitelügy története, akárcsak a hazai pénzintézeteké, a XIX. század negyvenes éveiben kezdődött. A pénzintézetek közül elsőként a takarékpénztárak intézménye jött létre humanisztikus jelleggel. Eredetük erre vall, hiszen nem tőkepénzes üzletemberek hozták létre az anyagi haszon reményében, hanem a régi magyar nemességnek azon tagjai, akik felismerték a külföldi országokban már meghonosodott takarékpénztárak hasznosságát és jelentőségét.

A takaréközletnek már voltak előzményei nálunk is.

A harmincas években osztrák takarékpénztári fiók működött Pozsonyban, Győrben, Nagyszombaton, ezek azonban a begyűlt tőkékkel nem a hazai hitelállományt gazdagították.

Fáy András, az első hazai takarékpénztár létrehozója, áttanulmányozta az európai takarékpénztárak szerkezetét. Kizárta a magas osztalékra spekuláló nyereszkesedést, s a részvényesek, illetve alapítók befizetéseit nem nyereséges befizetésként, hanem emberbaráti, hazafias áldozatként fogta fel.

Mint látni fogjuk, ez a kezdeti humanisztikus szemlélet később eltorzul, előtérbe kerülnek a pusztán anyagi szempontok.

Az 1840. január 11-én működését megkezdő első takarékpénztárunk irányt jelölt hazai takarékpénztáraink fejlődésének, és a hasonló intézetekre saját bélyegét nyomta rá, ezért indokolt és érdemes néhány jellemző vonásával megismerkednünk.

Fáy András az alapítványt 40 ezer forintra tervezte, amit 200 darab 200 forintos részvény alkotott.¹

Mínthogy a tőke csak jótállásul szolgál a betétesekkel szemben, a részvényesek nem kötelesek a részvényeket befizetni, csakis annak kamatait. A részvényes egyesület jótállása 10 évig tart; veszteség vagy bukás esetén részvényeik erejéig felelősek, s a biztosított 200 forint után a törvényes 6 százalékot kötelesek előre pontosan fizetni.

A részvényeseket mint alapítókat, akik az intézet veszélyeiben is osztoznak, illeti a közvetlen kezelés és felügyelet. A be-

¹ Magyarország pénzintézetei, Bp., 1805 (23. 1.)

tétek 20 koronától 200 forintig terjedhetnek, a bennhagyott kamatot félévenként tőkésítik, de a 200 forintot meghaladó kamatozás megszűnik.

Az első hazai takarékpénztárban a kölcsönzés alapvetően ingatlanokra történt, itt tekintettel voltak az úrbéres parasztgazdákra is. Az ingatlanokra adott kölcsönökön kívül az intézet kezdettől fogva váltóleszámítolással és előlegezéssel is foglalkozott.

1847-ben fizette az első osztalékot az intézet, részvényenként 12 forintot, s itt már elkezdődik a humanisztikus jelleg lebontása, amelyből a későbbiek folyamán annyit őriznek meg, hogy az évenként fennmaradó tiszta jövedelemből jótékony célokra is fordítanak.

Még 1840-ben a Pesti Hazai Első Takarékpénztár alapításával egyidőben kezdte meg működését az aradi takarékpénztár. 1841-ben alakult meg a nagyszombati takarékpénztár, majd 1842-ben a pozsonyi és a soproni.

Az első intézetek alapítását újabbak követték. 1844-ben létrejött a győri, a kassai, az esztergomi és a kőszegi takarékpénztár is.

A megalakulás sorrendjében tizennegyediként, 1845. augusztus 2-án létesítették a város első pénzintézeteként a Nagykanizsai Takarékpénztárt.

Főigazgatónak Tárnok Alajost, aligazgatónak Cherner Ignácot választották. A választmányi tagok között találjuk Csányi Lászlót és Deák Ferenczet is.²

Az országban megalakult pénzintézetek jótékony hatását a betétek gyors emelkedése mutatja.³

Ezen összegek nem a nagyobb üzletekben pillanatnyilag felszabadult forgatókékek elhelyezéséből alakultak ki, hanem a kisjövedelmű társadalmi osztályok megtakarításaiból. A nagyobb tőkékek elhelyezését maga a takarékpénztár szerkezete gátolta meg azáltal, hogy meghatározta a betétek maximumát. A jel-

² Adatok a Nagykanizsai Takarékpénztár Részvény-Társaság ötvenéves fennállásának történetéből. Nagykanizsa, 1895 (4. 1.)

³ Magyarország pénzintézetei, Bp., 1885 (25. 1)

zálogi kölcsönre nagy figyelmet fordítottak, s bár ezekben a városi ingatlanok is jelentékeny szerepet játszottak, a földhitel sem nélkülözte a takarékpénztárak támogatását.

Az 1848. IX. törvénycikk országos kárpótlás mellett kimondta az úrbériség eltörlését. A földbirtokos osztály így elesett attól a jobbágyszolgálati munkától, amellyel korábban minden költséges befektetés nélkül megmunkáltathatta földjeit. Miután a közteherviselés is új terheket jelentett számukra, a hitel-igénybevételt a földbirtok sem nélkülözhetette többé.

Ennek felismerése vezet majd el az első földhitelintézetek felállításához. 1842. április 30-án tartotta meg alakuló közgyűlését a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, amely működésének súlypontját a kereskedelmi hitel legalkalmasabb formájára, a váltóleszámtólásra fektette. A bank nagy szerepet játszott a gazdaság fejlődésében; közlekedési és ipari vállalatok egyaránt támogatóra találtak benne.

Az 1848. évi forradalom a jobbágyrendszer és a feudális kiváltságok felszámolásával alapvetően új feltételeket teremtett a magyar gazdasági fejlődés számára. Ez a fejlődés szoros kapcsolatban állt a modern bankrendszer és a közlekedés kiépülésével.

A mezőgazdaság tőkés átalakulása, majd az ipar forradalmasodása nem előzte meg a modern közlekedés és hitelrendszer kiépülését. Szinte párhuzamosan, egy időben ment végbe a mezőgazdaság, az ipar, a közlekedés és a hitelrendszer forradalmi változása.

A nagy és egyszerre jelentkező tőkeigény ugyanakkor ellentétben állt a belső felhalmozás gyengébb feltételeivel. Az 1848-ig megalakult pénzüintézetek zömmel kisebbek.

1849. április 6-án Windischgrätz kimondta a magyar pénzjegyek végleges felszámolását, és követelte az ércalap átszolgáltatását. Az első magyar felelős minisztérium megbízásából pénzüintézeteink közül a Pesti Kereskedelmi Banknak jutott a magyar bankjegy kibocsátási és kezelési joga.

A szabadságharc leverése után a magyar pénzjegyeket értéktelenné nyilvánították.

Ez az intézkedés érzékenyen érintette az akkor meglévő pénzügyintézetünket. Nagykanizsai vonatkozásban annyit jelentett, hogy az intézet birtokában lévő 2212 forint 30 krajcár magyar pénzjegyet is minden ellenérték nélkül 1849. szeptember 29-én kellett beszolgáltatni. Ezzel az intézet olyan veszteséget szenvedett, amely az előző években összegyűjtött 600 forint tartalékalapot, továbbá pedig a következő 3 év jövedelmének körülbelül 50%-át felemésztette.⁴

A nagykanizsai takarékpénztárt egyébként eredetileg 300 darab, egyenként 100 ezüst forintról szóló részvényre alapították, melyekre 50%-töli, vagy le részvényenként 50 forintot, összesen 15 000 forintot fizettek be.

A szabadságharc bukását követő időszakban új rend lépett életbe. Több olyan intézkedés történt, amely a haladást szolgálta: az úrbériség rendezése, a harmincadok eltörlése stb., ezeket azonban ellensúlyozta az általános elnyomás, a behozott súlyos adók, a megzavart valutaviszonyok.

Hiteléletünkben a fejlődés megtorpant, stagnált. Takarékpénztáraink a megszorítások ellenére is életképeseknek bizonyultak. Üzletmenetükben változás következett be, az osztrák polgári törvénykönyv kamatmegszorító intézkedései következtében, részben pedig annak a folyamatnak eredményeként, amely takarékpénztárainkat letéti bankokká változtatta. Mihelyt elhelyezést kerestek a jelentősebb forgótőkék, mind nagyobb figyelmet kellett fordítani az olyan üzletágakra, amelyek nem tartják sokáig lekötve a kikölcsönzött tőkét, hanem gyors körforgásban kerülnek vissza az intézethez.

Az Osztrák Nemzeti Bank 1851-ben megnyitotta pesti leszámítoló fiókját, amit újabb bankfiókok felállítása követett. A Pesti Kereskedelmi Bank is folytatta jövedelmező működését, az ötvenes évek derekára hitelforgalma jelentősen megnövekedett.

A megemelt osztrák adók keményen sújtották az egyébként is legyengült földbirtokos osztályt. A magyar földbirtoki hi-

⁴ Adatok a Nagykanizsai Takarékpénztár Részvény-Társaság ötvenéves fennállásának történetéből. Nagykanizsa, 1895 (5. 1.)

telintézet engedélyeztetése ebben az időszakban nem volt megvalósítható. Engedélyt kaptak viszont az Osztrák Nemzeti Bank jelzálogi osztályának felállítására 1855-ben. A problémákat azonban ez az intézet nem oldhatta meg. 1863-ban kezdte meg végre működését a Magyar Földhitel Intézet 1 677 000 forint alapítvánnyal.⁵

A hitelrendszer fejlődésében ugrásszerű változás következett be az 1867. évi kiegyezéssel. A konszolidáció és a fellendülés hatására, amely a kiegyezést megelőző politikai válságot és mérsékelt konjunktúrát felváltotta, megindult a külföldi, főleg az osztrák bankok nagy arányú behatolása. A bécsi Credit-Anstalt-tal már az 1865-ben megindult tárgyalások eredményeként létrejött a Magyar Általános Hitelbank. Gombamód szaporodtak el a pénzintézetek, biztosítótársaságok, hitelegyletek. Az élénkebb mozgást különböző tényezők összehatása idézte elő.

A legfőbb hatás kétségkívül a politikai élet jobbra fordulása és a független nemzeti léthez fűzött remények voltak. A vállalkozási szellem ébredését elősegítette a forgalmi csere közegeinek hirtelen megszorítása is. A forgalmi jegyek megszorodása jó hatással volt a gazdasági életre, a kamatláb nagyságának leszállítása, s az olcsó pénz szinte csábította az üzleti világot új és új vállalatok alapítására. A szokatlan pénzbőség, amelyet az állami papírpénz kibocsátása és a külföldi tőke elhelyezésének helykeresése, valamint az eladott magyar gabona ellenértékeként befolyt összegek idéztek elő, fellendítették gazdasági életünket.

Az 1867-es év az akkor mintegy 17 000 főnyi lakosú Nagykanizsát nagy gondok közepette éri.

„Mióta ez év július 8-án, urunk királyunk fejére sz. István koronája feltetett és ezáltal minden akadályok, melyek ki-mozdíthatatlan önsúlyú sziklaként a törvényhozhatás útjában álltak, szerencsésen elgördítették, be kell minden elfogulat-

⁵ Magyarország pénzintézetei, Bp., 1885 (67. 1.)

lan embernek ismerni és lehetetlen elismerést nem szavazni ama tevékenységért, mely által a közel két évtizeden át megszakasztva volt törvényhozás előidézte hiányokat kitölteni iparkodnak is, hogy a kormány és az országgyűlés megfeszített szorgalmat fejtenek ki, részint a fennálló törvények módosítására, részint pedig újak alkotása körül.

Kanizsa... mely régi okmányok szerint a szabad királyi városok közé tartozott és jelenleg is minden tekintetben — akár a benne lakó népesség, értelmiség számát, akár kereskedelmi piacát, akár összeköttetését tekintve — a két megyének (Somogy és Zala) legjelentékenyebb helye, még pedig nem csak azért, mivel 3-4 felé ágazó vasúti összeköttetésnek a központja, hanem azért is, mivel hazánknak délnyugati irányban ez a végvárosa, s oly nagy számú magyar népességgel bír, minőt a dunántúli városok közül alig 1-2 képes felmutatni. A legrégebbi időktől fogva itt összpontosult, hogy többet ne mondjunk, a két megye kereskedelme, ez volt azon piac, honnét hazánk természetvényei a természettől mostohán ellátott déli osztrák örökös tartományokba, sőt az adriai tenger felé a külföldre szállított mindamellettt városunk a régi időkben még oly szerencsés sem volt, hogy azt egy megye székhelyévé választotta volna...” — írta a *Zala—Somogyi Közlöny* 1867. július 21. számában.

Az írásból kitűnik, hogy a város életének egyik központi kérdése „kifelé” a már régóta vágyott megyeszékhelyi rang megszerzése, „befelé” viszont, mint arról a korabeli sajtó írásai sűrűn tudósítanak, már erősen érződik Nagykanizsa és Kiskanizsa ellentéte, mely aztán 1868-ban tényleges elválásra is vezet, s 10 évig tart.

Ez a korabeli viszonyokhoz képest jelentékeny város már túl van az 1840-es évek gazdasági megrázkódtatásain, amelynek időszakában Nagykanizsa legrégebbi, legnagyobb kereskedőházai roppantak össze.

A város kedvező fekvéséből adódóan feleslegelosztó helye lett messze vidékek termelésének és kereskedelmének. Dunántúl, sőt Horvátország mezőgazdasági produktumai Nagykanizsán

keresztül vándoroltak ipari termékekért, fáért, vasért, fűszerért Karinthiába, Trieszt kikötőjébe. Zala, Somogy, Tolna, Baranya megye végtelen szekérsorai lepték el Kanizsa utcáit a híres kanizsai vásárokon. Száz és száz muraközi fuvarosnak adott egész életére kenyeret a kanizsai áruforgalom.

A kereskedelmi élet fejlődése megkívánta a korszerűbb közlekedést, olcsóbb, tömegesebb szállítást. A legkülönbözőbb tervek láttak ezzel kapcsolatban napvilágot, mígnem elérhető közelségbe került a vasútépítéssel kapcsolatos elképzelések gyakorlati megvalósítása. 1850 januárjában a „Soprony Németh Újhelyi Vasúttársaság meghatalmazott választmánya” írásban kérdezte meg a várost, hogy hajlandó-e vasútvonal és állomás építéséhez telket felajánlani. A város kapott a lehetőségen. Hatvan hold telket kínált fel épületeknek, vágányoknak, magára vállalva a kisajátítási költségeket is. A vasútépítés ügyében két fronton is folyt a harc, s mindkettő eredményesnek bizonyult, mivel 1860-ban átadhatták a forgalomnak a Nagykanizsa—Pragerhof, rövidesen a Nagykanizsa—Budapest és Nagykanizsa—Sopron, majd 1865-ben a Nagykanizsa—Barcs közötti vonalakat.

Alig néhány év alatt Nagykanizsa gazdasági életében gyors változás következett be. A vasút átadásától, a vonalak bővülésétől kezdve a helyi kereskedelem virágkorába lépett, annál is inkább, mivel ebben az időben Nagykanizsának nem voltak konkurens vasúti gócpontjai. A megnövekedett áruforgalom új üzletágot fejlesztett ki, a vasúti fuvarozást.

A vasút a hat irányból futó gazdasági vérkeringés közepévé tette Nagykanizsát. A megnövekedett helyi kereskedelem hiteleszükséglete bankok alapítását váltotta ki. Így jött létre 1867-ben Nagykanizsán a Kereskedelmi és Iparbank, amely nem tartozott a nagy pénzüintézetek közé, de miként a fennmaradt közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsítják, mindig tisztességes osztalékot volt képes fizetni, 1896-ban likvidál.

Mint a *Zala* 1896. évi május 12-ei száma írja: „...a pénzüintézet, amely mélyebb gyökeret nem tudott verni, július elsejével likvidál olyképpen, hogy összes aktívait, passzívait, tartalék-

alapját a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank veszi át, magához váltja darabonként 90 frt-os árfolyammal a feloszló bank részvényeit is és fizet a fővárosi intézet részvényenként 2 frt osztalékot.”

Érdemes ezen a momentumon kissé elidőzni. Mi lehetett az oka, hogy egy fejlődést akaró városban, amely majd megteremti a saját „iparát”, nem képes egy iparbank gyökeret verni?

Az okot némileg érthetőbbé teszi a korabeli sajtó áttanulmányozása, a Kereskedelmi és Iparbank valamint a város vezetésének viszonya.

1892. július 10-én a *Zalában* felhívás jelent meg részvény aláírására. A kezdeményező a nagykanizsai Kereskedelmi és Iparbank. Céljuk egy modern technikai és a kor igényeinek mindenben megfelelő sörfőző gyár alapítása. A tervezett részvénytőke 250 000 forint volt, amely 2500 darab egyenként 100 forint névértékű részvény kibocsájtását kívánta meg. Mint a felhívásból kiderült az alapítók egyedül azon jogot tartották fenn maguknak, hogy az első három évre ők nevezik ki az igazgatóságot, ötven részvény jegyzése jogosít fel az alapítók sorába való felvételre.

A cél tehát a helyi söripar megteremtésére irányult.

A korabeli sajtó az ügy mellé állt. Méltatta a részvénytársaság jelentőségét, támogatta a vállalkozást, hiszen a söripar megteremtése jelentős számú munkaerőt is igényelt, s ez ebben az időszakban fontos tényező volt a város életében.

„...Szeretnők látni és tudni, hogy az ilyen nem csak vidéki, de országos érdekű iparág támogatásánál a város mint terület yenne jelentékenyebb részt, hogy a netán túlkapó magány vállalkozókkal szemben adandó alkalmakkor erélyes állást foglalhatna el” — írta az 1892. július 24-ei *Zala*.

A város vezetésétől remélt támogatás azonban váratott magára — el is maradt. A városvezetés hallgatott a Sörgyár támogatásáról. A sajtó viszont annál többet foglalkozott vele, s rezignáltan állapította meg, hogy amíg más városokban már régen ingyenfelket ajánlottak volna fel, a jelenlegi vezetés nem jutott el ideig.

A sörgyár ennek ellenére létrejött, a vállalkozóknak azonban ez minden tőkéjét felemésztette, a feladat túlhaladta anyagi erejüket, elkelt volna a város segítése. Nem volt erre módja akkor a város vezetésének?

Tény, némelyik helyi takarékpénztár nagyobb összeg felett rendelkezett, mint a város egész költségvetése, s a szüntelenül fejlődni akaró város rájuk is volt utalva.

A dualizmus időszakában öten töltötték be egymást követően Nagykanizsán a polgármesteri tisztelet. (Halvax József, Belus József, Babochay György, Vécsey Zsigmond és dr. Sabján Gyula). Valamennyiük előtt jelentős és főleg pénzigényes feladatok megoldása állt. Utak megnyitása, tanintézetek, közintézetek létesítése és fejlesztése, közművesítés, villanyvilágítás bevezetése, gyárüzemek létesítése, támogatása, amelyek megvalósításakor nem nélkülözhatték a helyi pénzügyi segítséget, hitelét.

Ezért 1870-ben a Csengery utca megnyitásakor 21 000 forint bekerülési költséggel a város 10 000 forintos kölcsönt vett fel a Nagykanizsai Takarékpénztártól és 11 000 forint adományt kapott ugyanezen intézettől.⁶

Az utak építése összefüggött a vasútépítéssel, mivel a város forgalma az állomás felé terelődött. Ennél fogva az elmaradott utak rendbehozatala mind égetőbb kérdéssé vált. 1870-ben csak utcaépítésre 80 000 forint kölcsönt vett fel a város a célprogram kivitelezésére.⁷

1870-ben újabb pénzügyi alakulást hozott Nagykanizsán.

„Társulatunk megalapítására politikai incidensek adták meg a jelszót, de azért korántsem képezte annak alapzatát politikai kövezet, hanem azon üdvös eszme, hogy a köznépek érdekében ti. egy részről annak takarékosági ösztönét előmozdítandó, más részről az adósokat egyesek szeszélye vagy önkényétől megkímélendő — van szükség a takarékpénztárak szaporítására. Továbbá azon tudat, hogy a takarékpénztárak elsősorban a humanitásnak és különösen a köznépek

⁶ 1870. január 27-ei 13. jkv., Nagykanizsa

⁷ 1870. 157. és 189. Községi jkv., Nagykanizsa

takarékosságának előmozdító intézményeiként kell hogy szerepeljenek.

Városunk már társulatunk keletkezésének idejében az ország jelentékenyebb kereskedelmi városaihoz számíttatván, tekintélyes kereskedők és egyéb üzletemberek telepe volt, mely körülmény szinte biztatóul szolgált az alapításhoz, s úgy ez, valamint a fentebb elmondott cél szentesítették az eszközt, s eltekintve kisebb nehézségektől és említésre nem méltó, az alapítást megghiúsítani gátló szándékoktól, megalakult a Dél-zalai Takarékpénztár Részvénytársaság.⁸

Az intézet 1870. május 1-jén kezdte meg működését. A tervezett 400 db részvény nyilvános aláírása helyett 885 db-ot jegyeztek. Az első évben említésre méltó intézkedése volt az igazgatóságnak, hogy az arany ércpénzeket betétül elfogadta, s kötelezte magát arra, hogy ugyanilyen pénznemben fogja visszafizetni. Ez az intézkedés erősítette a bizalmat, és növelte a forgalmat. Előnyös intézkedésük volt az is, hogy egy-egy félnek 200 forint erejéig 2 jótálló mellett 1 évre kölcsönöztek, így volt biztosított a tőke gyors forgása.

Az 1871. évről szóló jelentés a betétek szaporodását bizonyította. Növekedett a kölcsönkérők száma is.

Rugalmas üzletvitelről tanúskodott az intézetnek a körülményekhez való gyors alkalmazkodása. A váltóüzlet emelése céljából az alapszabály azon részeit, amelyek ezt nehezítették, módosították. Így az az intézkedés és korábbi gyakorlat, hogy csak helyben fizetendő váltók számoltathassanak, letörlésre került.

Eddig a váltók leszámítolása felett hetenkénti ülésen határoztak. A gyorsabb ügyvitel érdekében most úgy döntöttek, hogy a szabályt is módosítják és egy váltóbíráló bizottságot szerveztek, amely naponként összeült, és a beérkező váltók leszámítolása ügyében azonnal intézkedett.

Az 1872. üzletévről szóló jelentés az összes üzletágra nézve emelkedést mutatott. Különösen kiemelkedő a váltóforgalom,

⁸ A Dél-zalai Takarékpénztár Rt. 1895. évi 25. rendes közgyűléséhez (3. 1.)

amely az előző évhez képest 109 000 forinttal több leszámítolást jelentett. Ebben az időszakban azonban már egyre erőteljesebben érzékelhetővé vált a pénzkrízis, amelynek folyamán a pénz drágábbá vált, s annak a nehézsége, hogy a magyarországi váltókat csak igen nehezen lehetett az örökös tartományokban értékesíteni.

Az érintett pénzdrágaság következménye volt a magas betétkamatláb (7%). A társulat egy önsegélyező szövetkezetet is létrehozott. A heti betétek elfogadására két napot jelöltek ki. Hasonló szövetkezetekkel szemben itt az volt a nagy előny, hogy a kölcsönök már az előjegyzést követő hetekben folyósításra kerültek, míg más szövetkezeteknél ez hónapokat jelentett.

A társaság üzletköre, mint az az alapszabályokból kiderül⁹ a következőkből állt:

- a) Elfogad betéteket kamatoztatás végett betéti könyvecskékre és folyószámlára.
- b) Kölcsönöket ad telekkönyvileg bekebelezett ingatlan javakra és pedig községeknek, testületeknek vagy egyeseknek, sőt községeknek ezek által kiállítandó kötelezvényekre jelzálogi biztosítás nélkül is.
- c) Engedmény útján magához vált záloggal biztosított magánkötvényeket.
- d) Kölcsönt ad be nem táblázott, de jó hitelű kezesség által biztosított magánkötelezvényekre.
- e) Vásárolhat a bécsi, a budapesti tőzsdén jegyzett kamatozó, a kormány által óvadékképesnek nyilvánított állampapírokat, zálogleveleket és elsőbbségi kötvényeket.
- f) Előlegeket ad mindennemű arany- és ezüstpénzre, vagy nemes fémből készült ékszerekre: továbbá magyar állami és osztrák birodalmi és egyéb nyilvános hitelű, tőzsdeileg jegyzett hitelpapírokra, különösen járadék, földtehermentesítési s regale-váltási kötvényekre, záloglevelekre, magyar vasúti részvények és elsőbbségi kötvényekre stb., de

⁹ A Dél-zalai Takarékpénztár Alapszabályai, Bp., 1911.

saját részvényei kivételével: megjegyztetik azonban, hogy a tőzsdeileg jegyzett érték és hitelpapírokra csak azon esetben adható előleg, ha azok névszerinti értéke teljesen befizettetett.

g) Leszámítól váltókat.

h) Fedezet mellett folyószámlahitelt nyújt.

i) Végül üzletköréhez tartozik ingatlanoknak további eladás végetti szerzése, illetőleg annak közvetítése és a részletekben való eladás elősegítése.”

E kiterjedt üzletkör nyomán, a hozzáértő vezetés következtében az intézet a város egyik legjelentősebb pénzügyintézményévé vált.

Az 1873-as év a pénzügyi válság éve lett. Előjelei már korábban érzékelhetőek voltak. Az alkotmányos korszak harmadik évében súlyos hitelválság jelentkezett a túlhajtott spekuláció következtében. A hirtelen gazdagodás reménye az emberek tömegeit szédítette meg. A kiegyezést követő új vállalatok, vállalkozások nem mindegyike volt kellően megalapozott, illetve a nagy tőkeerejű pénzügyintézetek is olyan vállalkozásba kezdtek, amely meghaladta erejüket. (Angol—Magyar Bank és a Franco Magyar Bank) Az árfolyamok rohamos esése következtében sok új vállalat rendült meg alapjaiban. Az 1869. évi válságnak mégis volt egy kis kijózanító hatása.

Csökkenett a merész vállalkozási kedv, s a túlhajtott spekuláció. 1871-től azonban folyamatosan rossz termés sújtotta az országot. A korábbi évek válságából a pénzügyvilág keveset tanult. Újra megindultak az alapítások, s hogy milyen nagy mértékben, az azt bizonyítja, hogy a kereskedelmi minisztérium 1872-ben 565 részvénytársulat alapszabályát látta el a bemutatási záradékkal.¹⁰

Az 1873. május 7-én Bécsben kitört pénzügyi válság bukások sorozatát hozta magával. Az értékek rohamosan csökkentek, s a társadalom szinte minden rétegét érintette a csapás.

¹⁰ Pénzügyintézetek Magyarországon, Bp., 1805 (105. 1.)

A válságból való kilábalást az aranyjáradék-kölcsön kibocsátása, a hiteltörvények javítása, az 1875-ben hozott kereskedelmi törvény és az új váltótörvény bevezetése segítették.

A hitelviszonyok javulására nagy hatással volt az osztrák nemzeti bankkal kötött szerződés, mely azt Osztrák—Magyar Bankká változtatta át.

Jelentett-e az új intézet létrejötte valamit Nagykanizsának?

A *Zala* 1877. február 21-ei száma így írt:

„Nemzeti bankfiók Nagykanizsán.

A *Nemzeti Hírlap* egy bécsi sürgönye arról értesít, hogy a nemzeti bank újonnan alapítandó fiókjai között — feltéve, hogy a két kormány között egyezség jön létre, amely különben ha a jelek nem csálnak, létre is fog jönni — Kanizsára is jutna egy. Mi ezen tudósítást, habár csak valószínű, igaz örömmel üdvözöljük, mert benne jelét látjuk annak, hogy a kormány városunk jelentőségét felismerve kereskedelmi érdekünk helyes méltánylása mellett a bankfiókok felállításánál rólunk sem fog megfeledkezni.”

Az Osztrák—Magyar Bank első öt fiókját Győrött, Kolozsvárott, Nagykanizsán, Pozsonyban és Szegeden állították fel.

A *Zala* 1879. szeptember 14-ei számából:

„Az Osztrák—Magyar Bank itt újonnan felállított fiókja 1879. szeptember 16-án Takarékpénztár utca 3. számú (új) ház első emeletében lévő helyiségekben meg fog nyitni.

Ezen bankfiók bankképes váltók, értékpapírok, nemkülönben Nagykanizsa és a többi bank helyek között bankutalványok kiállítására és beváltására, Nagykanizsa vagy más bankhelyeken fizetendő alkalmas váltók, különféle szelvények és értékpapírok bizományképpen behajtására, valamint bankjegyeknek bankjegyekkel való kicserélésével, s egyelőre — a rendelkezése alatt álló készlethez képest — ezüst pénznek bankjegyek iránti egyenértékében (al pari) való eladásával is fog foglalkozni.

A bankfiók egzszersmind fel van hatalmazva az Osztrák—Magyar Bank részvényei, illetőleg zálogleveleinek lejárt, de egy évnél régebben esedékessé nem vált osztalékok, illetőleg kamatszelvényeit kifizetni, továbbá bank-záloglevelek, állampa-

pirok, és egyéb árfolyammal bíró értékpapírok eladására és megvételére megbízásokat elfogadni.”

A nagykanizsai fiók összes dotációját a budapesti igazgatóság 1 000 000 forintban határozta meg. A teljes összegből 800 000 forintot a váltóüzlet, 200 000 forintot az értékpapírbeli kézizálogok finanszírozására használhattak fel.

A bank megnyitására olyan időszakban került sor, amikor az üzleti élet még nem heverhette ki a válság hatását.

A gazdasági bukás és elszegényedés időszakában a bankfiók létrehozásával elsősorban az ipar és kereskedelem fellendítését kívánták előmozdítani, mégpedig a bank likviditásának és a hitellezés biztonságának maximális megőrzése mellett. Ezzel függ össze, hogy az alapítás első évében a bank jelzáloghitelt „birtokra” nem folyósított.

A bank új színfoltot jelentett a város gazdasági életében, és hozzájárult a fellendüléshez. Ezt tehetett egyrészt váltó leszámítólóként és viszontleszámítólóként, valamint hitelnyújtóként, másrészt lényeges hatással volt a többi nagykanizsai bank hitelnyújtó képességére is.

1879-re tehát Nagykanizsán kialakultak a nagyobb pénzintézetek; a Nagykanizsai Takarékpénztár, a Kereskedelmi és Iparbank, a Dél-zalai Takarékpénztár és az ez évben működését megkezdő Bankegyesület.

Az 1873. évi válság a nagyobb pénzintézeteket nem érintette súlyosan Nagykanizsán. Mint az az 1873. évet értékelő jelentésből kitűnik — a Dél-zalai Takarékpénztár esetében:

„...az országos csapás a társulatot legalább közvetlenül legkisebb mérvben sem érintette, miután nemcsak értékpapírokban mit sem veszítettünk, hanem adósainknál sem állott be fizetési lehetetlenség, s míg más — társulatunknál sokkal hatalmasabb pénzvállalatok megkárosodtak, addig a mi, bár akkor még fiatal, de szilárd alapokon nyugvó társulatunk minden csorba nélkül lépett a következő év küzdőterére.”

A megállapítás igaz. A válság annyit jelentett az üzletmenetben, hogy a betétek összege mérséklődött, a hitelt meg kellett szorítani, valamint azt, hogy az alacsony kamatlábaknak ör-

vendő örökös tartományok pénzügyintézetei a visszleszámítolást beállították, s ezáltal a dél-zalai rt. üzleti terjedésének azon ágát zárták el, amelyben a már több éve tartó rossz termés miatt a földműveléssel foglalkozóknak nagy szüksége lett volna hitelekre.

A nehézségek ellenére azonban az intézet ez évben magasabb osztalékot adhatott részvényeseinek, mint korábban.

Az 1873-as év komoly nehézségeket okozott azonban Nagykanizsa város vezetésének. Ebben az időben már javában folyt a régóta áhított új városháza építése. Az építkezés két részben történt: külön építették a Kazinczy utcai frontot, mint városi bérházat, annak elkészültével pedig a tulajdonképpeni városházat. A bérház 1872 júliusára elkészült, bekerülési költsége 77 307 forint volt. A város vezetése 156 000 forint költségleíránnyal kiírta a pályázatot a városháza építésére, de a szükséges összeg nem állt rendelkezésre. Végül nagy nehézségek árán a Magyar Földhitelintézettől sikerült 175 000 forint zálogkölcsönt felvenni. 1873-ban azonban elfogyott a pénz.

A város felhalmozott adósságai, a nagy tőzsdei krach ijesztő helyzetet teremtettek új kölcsön felvétele ügyében.

A váratlan segítség azonban nem késett. Blau Mór, Sziszekre elszármazott, volt nagykanizsai kereskedő értesülve szülővárosa szomorú helyzetéről, önként felajánlott 50 000 forint kamatmentes kölcsönt, ezenkívül pedig a Nagykanizsai Takarékpénztár is hajlandónak mutatkozott segíteni. Így az építkezés 1883 őszén befejeződhetett, s október 23-án már az új otthonban tartották a közgyűlést.

A hetvenes években a nagy ijedelem elmúltával a magán és középítkezés fellendülésnek indult. 1876-ra a városnak 12 354 forint kórházalapja volt, amelyhez a vármegye 50 000 forint hozzájárulást szavazott meg.

1883 májusára írták ki 90 840 forint költségleíránnyal az építkezésre az árlejtést, s példátlan gyorsasággal láttak neki az építkezésnek. Ezért 1885 tavaszára készen állt a hetvenágyas, egyemeletes új kórházépület.

Az iskolák, kórház, városházépítés után a kaszárnyák és a vágóhíd építésének időszaka következett. A katonatartással sanyargatott város szívesen áldozott a laktanyaépítésre, de ekkor vetődött fel a város villanyvilágítással történő ellátása is. 1884-ben a város telket vett két közös zászlóalj elhelyezésére alkalmas laktanyaóhoz, s már 99 500 forint értékben voltak már az előkészületek, amikor kiderült, hogy Nagykanizsa csak egy zászlóaljat és egy kiegészítő keretet kap.

Ugyanakkor felmerültek az itt állomásozó két honvéd zászlóalj kaszárnyájának megépítésére vonatkozó tervek is. A város mindkét építkezését vállalta, s meg is építette ezeket.

Az 1888. áprilisában megtartott városi közgyűlés foglalkozott a laktanyaépítéssel. Élénk vita fejlődött ki a pénzügyi és építészeti bizottság által kiküldött vegyes bizottságnak a város villanyvilágítása tárgyában tett jelentése körül.

Mint a *Zala* 1888. április 14-ei száma írta: Gara Benő a jelentést egyoldalúnak találta, Eperjesy Sándor a dolog pénzügyi oldalát emelte ki. Ebensanger Lipót kimutatta, hogy a villanyvilágítás legkevesebb 8000 forint többletkiadást vonna maga után.

Mihalecz (kiskanizsai) képviselő élénken ellent mondott a villanyvilágításnak, amiből Kis-Kanizsának úgysem jutna. „Hiszen úgyis annyi adóssága van a városnak, hogy szinte röstellem” — mondotta.

Az adósságok nem hátráltatják meg a roppant ütemben előretörő Nagykanizsai városvezetést.

A laktanyaépítéshez 260 000 forintra lenne szükségük. Az 1889 augusztusában megtartott képviselő-testületi ülés egyetlen napirendi pontból állt: a laktanya és a pénzügyi bizottság javaslatai a közös hadsereg részére épülő laktanya és az azzal kapcsolatos kiadások fedezéséhez szükséges pénzösszeg beszerzése.

A *Zala* 1889. augusztus 11-ei számából tudható, hogy a városi tanács megbízást kapott arra, hogy 70 000 forint 6%-os függő kölcsönt felvehessen a helyi pénzügyintézetektől. A dolog természetesen nem tűnt egyszerűnek.

A Zala 1889. december 8-ai számából:

„...Hosszabb vita fejlődött ki a hazai első takarékpénztár értesítésénél a kaszárnya építésére felveendő kölcsön ügyében. Eperjesy Sándor sokallja a 6% percentet. Hirschel Ede óhajtaná, hogy a kölcsön akkor köttessék meg, amikor a pénzpiac helyzete a városra kedvező. Miután az Osztrák—Magyar Bank a kamatlábat újabban 1/4 százalékkal felemelte, ajánlja, hogy majd tudakozódní fog, nem teszi-e ez a körülmény a jelen helyzetet kedvezőtlené.”

1890-ben adták át a 48-as kaszárnyát, s a bevonult 500 bakt a város bőkezűen megvendégelte, sőt 23 000 forintos költséggel a kaszárnyákhoz vezető utakat is kiköveztette.

A rohamosan fejlődő városnak természetesen adósságai is nőttek, s a fejlődés nem képes a növekvő igényekkel megfelelő ütemben lépést tartani. A 1890-es években már toldozni-foldozni kellett mindenfelé. Kicsi lett a városháza, a kórház szűknek bizonyult, kevés a laktanyák férőhelye, szűkek az iskolák.

A város vezetősége 1891-ben a Magyar Földhitel Intézetnél, az Osztrák—Magyar Banknál és a Nagykanizsai Takarékpénztárnál lévő 420 000 forint bekebelezett adóssága és 583 460 forint személyes hitelű kölcsöne konvertálásán törte a fejét.

A nyolcvanas évek derekán hoztak határozatot a gimnázium bővítésére, külön polgári fiú- és leányiskola építésére, továbbá árvaház, sétakert, múzeum és könyvtár létesítésére.

1897-ben újabb 400 000 forint építési kölcsönt vettek fel a meglévő épületek bővítésére. Kibővítik a városházát, átalakítják a gimnáziumot. Mindezt többnyire Kiskanizsa ellenkezése dacára, amely még a Pesti Hazai Első Takarékpénztártól felvett 2 000 000 koronás beruházási kölcsönt is megfellebbezte 1902-ben.

A szükségletek egyszerre több területen jelentkeztek. A városok közötti versengésben Nagykanizsa sem akart lemaradni. A nyolcvanas években a helyi sajtó mind gyakrabban vetette fel a közraktárak létrehozásának szükségességét.

Az e témával foglalkozó írások kifejtették, hogy a vasutak országos kiépítése decentralizálta a gabonakereskedelmet. A rossz

utaknak, időjárás- és viszontagságoknak kitett kereskedők érdeke azt kívánta, hogy termékeiket akkor dobhassák piacra, amikor a legkedvezőbb áron értékesíthetők. A közraktárak megléte egészségesebb viszonyt teremtene termelő és kereskedő között, lehetővé tennék az áruk megfelelő időben való eljuttatását. Nagykanizsa és vidéke jó termőföldjei, a város közlekedési csomóponti adottságai szinte igénylik a közraktárak létesítését. Ha a termelőnek nincs elegendő raktára, gyakran kényszerül gabonáját áron alul, kedvezőtlenül eladni.

A hol szenvedélyes, hol józanul okfejtő írások majd egy évtizeden át foglalkoznak e témával időnként a helyi sajtóban, s lassan tetté érlelődött a gondolat. A Déli Vasút Társaságnak közvetlenül az állomás mellett voltak nagy telkei, ezeket hajlandónak mutatkozott közraktári célokra átengedni — írta 1890. november 30-ai számában a *Zala*.

Évtizedek óta vajúdott az önálló színház létrehozásának ügye is, amelynek gondolata már a század derekán felvetődött. Ez a téma ugyancsak rendszeres visszatérője volt a városi újságnak. A pénzügyi intézetek nemes gesztusokat gyakorolhatnak.

„...A Dél-zalai Takarékpénztár Részvénytársaság nemeslelkű igazgatósága hálás elismerést érdemelt ki a maga részéről, midőn ... 5000 forintot ajánlott fel a nagykanizsai színházra.

...meggyőződésből merem hinni és reményleni, miként a többi helybeli pénzügyi intézetek is követni fogják e szép és nemes célú tettet, annyival is inkább minthogy a Dél-zalai Takarékpénztár tisztelt igazgatósága az alapítványra tett nyilatkozatában az általa tett alapítványt és azzal kapcsolatosan a színház ügyét is a városi hatóság intézkedésére bízta” — írta a *Zala* 1883. március 17-ei számában.

Az adományozás követőkre talált:

„A Nagykanizsai Takarékpénztár Részvénytársaság igazgatói választmányja e hó 4-én du. tartott ülésén elhatározta, hogy a közgyűlés jóváhagyásának fenntartása mellett az intézet tízezer forintot ajándékoz a Nagykanizsán építendő állandó színház számára, s az összeget addig hozzánövekvő ka-

matjaival együtt azonnal folyósítja, mihelyt az építkezést megkezdik. A Nagykánizsai Takarékpénztár Részvénytársaság régebben 4700 frt alapítványt tett városi közművelődési célokra. Ezt az összeget egészíti ki most 10 000 frt-ra, s az egészet az építendő színház céljára ajánlja fel.”

Pénzintézeteink megengedhették maguknak az ilyenfajta gesztusokat, s ezen azért érdemes egy kissé elgondolkozni. Előbb azonban még egy adalék idekívánkozik:

1895-ben az akkor 25 éves fennállását ünneplő Dél-zalai Takarékpénztár díszközgyűlésén Ebenspanger Lipót alelnök indítványozta a jubileum tiszteletére a közgyűlés és az igazgatóság megbízásából, hogy 500 forintot osszanak ki a városi szegények között a jubileum napján.

Elhatározzák azt is, hogy 5000 forintot a városi árvaház alapjául tőkésítenek, továbbá 1000-1000 forintot tesznek le, amelyek kamatai évenként a nagykánizsai főgimnázium és kereskedelmi iskola szegény és szorgalmas tanulóinak segélyezésére és jutalmazására fordítandók. A közgyűlés lelkesen elfogadta az indítványt — ahogy erről a Zala 1896. október 31-ei száma beszámolt. A jótékonykodás, az adományozások, a humanisztikus jelleg hangsúlyozottan nyilvánult meg. Az ilyen gesztusok, amelyek kétségtől kedvezőbb színben tűntették fel az adományozó intézményeket, abból a tiszta haszonból származtak, amely felett a részvényesek szabadon rendelkeztek.

Tanulságos és érdekes a takarékpénztárak közgyűlési jegyzőkönyveit átböngészni.

A Nagykánizsai Takarékpénztár 1877. február 6-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből:

„...a felosztható összegről és arról a maradványról, amelyet a következő adományokra ajánlanak felosztásra.

1. Az országos Deák emlékre	50 frt
2. Gymnasiunmi museum javára	20 frt
3. A polgári iskola szegénysorsú növendékeinek iskolai könyvekkel és egyéb szükségességekkel ellátására	45 frt

4. A községi iskolának hason czélból	140 frt
5. Az izraelita felekezeti iskolának	140 frt
6. Az evangélikus felekezeti iskolának	140 frt
7. A görög felekezeti iskolának	30 frt
8. A keresztény kórháznak	70 frt
9. A keresztény házi szegényeknek	130 frt
10. Izraelita házi szegényeknek	130 frt
11. Tűzoltó egylet segélyezésére	50 frt
12. Izraelita kórházaknak	70 frt
13. Betegsegélyező egylet javára	30 frt
14. Kisdedvédő egyesület alaptőkéjére	30 frt
15. Intézeti szolgának jutalom	109 frt"

Adalékul szolgálhat az 1882. február 20-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve is.

„Adományok:

1. Gymnasiumi museumnak	20 frt
2. Polgári iskola céljaira	40 frt
3. Községi iskola céljaira	140 frt
4. Községi szegénysorsú tanulóknak ruházatra	60 frt
5. Az izraelita iskola céljaira	140 frt
6. Az izraelita iskolák szegénysorsú növendékeinek ruházatra	140 frt
7. Városi keresztény kórházra	70 frt
8. Városi izraelita kórházra	70 frt
9. Keresztény házi szegényeknek	150 frt
10. Izraelita házi szegényeknek	150 frt
11. Kisdedóvó egyesületre	25 frt
12. Tűzoltó egyletre	50 frt
13. Betegsegélyező egyletre	30 frt"

A takarékpénztárak közgyűlési jegyzőkönyveinek áttekintésekor önként kínálkozik néhány észrevétel. Az egyik kétségtelenül az, hogy bizonyos állandó köre alakult ki a megadományozottaknak, amelyben azonban békésen megfér a különböző felekezethez tartozó ajándékozottak egész sora. Igaz, az átutalt összegek között lehetnek ugyan különbségek, de

a támogatásra mindig lehetett számítani. A másik, hogy az évenkénti adományok teljes összege 1000 forint körül állandósult, ennél sohasem kevesebb, inkább kicsivel több is néhány évben. (A 19. század végére már 2000 forint.)

Ennek a páratlan, békés támogatásnak is megvoltak az okai. Megfigyelhető, hogy valamennyi nagykanizsai pénztintézet megalakításában meghatározó szerepe volt a Gutmaneknek, Grünhutoknak, a zsidó lakosság (amely mintegy 3000 körüli főt jelent a század utolsó harmadában Nagykanizsán) vagyonos rétegének, s nyilvánvaló, hogy a több részvényvel bíró, az igazgatóságokban is helyet foglaló zsidó üzletembereknek szava volt a saját hitfelekezethez tartozó intézetek támogatásában az adományok odaítélésekor is.

A változó szükségletek természetesen módosulást hoztak az adományok meghatározásakor.

Vajon ilyen egyértelműen pozitív volt a takarékpénztétek „áldásos tevékenysége”? Miközben egy-egy pénztintézet bőkezű gesztussal nem csekély összegeket ajánlott fel a város gyarapodására céltámogatásként, egy figyelemre méltó cikksorozat indult meg a város helyi lapjában.

A sorozat előzménye a *Zalának* az 1882. március 1-jén megjelentetett *Takarékpénztáraink* című írása.

„Takarékpénztáraink amint a közeink között levő főmérlegekből látjuk, a takarékpénztárak mint letéti üzletek követelményeinek egészben meg nem felelő kezelést visznek, amennyiben a reájuk bízott és rövid idő alatt visszakövetelhető pénz nagy részét ingatlanokra kölcsönzik ki; addig, míg az alaptőke 20-30 ezer közt, az ingatlanokra kiadott három, négyezer nagyobb összeg körül forog.”

A cikkíró kifejtette: reménykedtek abban, miszerint a kisiparos és a földműves alacsony kamat mellett könnyen visszafizethető kölcsönt kaphatna. Fájdalom, ez csak remény maradt, mert egyes takarékpénztárak oly magas kamat mellett adtak kölcsönt, hogy az elemi csapásoktól, rossz terméstől sújtott szegény nép nem volt képes eleget tenni vállalt kötelezettségeinek.

Példaként olyan takarékpénztárat említett, amely a késedelemi kamatokból 2000 forint bevételre tett szert, s ez elsősorban a földművelőket és a kisiparosokat sújtotta.

Miért dolgoznak a takarékpénztárak ilyen magas kamattal? — kérdezi a cikk írója. Azért — válaszolt —, hogy a részvényesek minél több jutalékot kaphassanak. A megoldást itt kell kezdeni; kisebb jutalékkal kellene megelégednie a részvényeseknek. Ne a nyereszkesvágy, hanem emberbaráti érzelmek vezessék őket.

Lám csak — az ilyen vélemény már más háttérrel ad e jótékonykodó pénzügyi intézmény működésének s megítélésének.

A Zala 1683. márciusi számaiban folytatásokban jelent meg dr. Gerlóczy Gyula műegyetemi tanár *Takarékpénztáraink szervezése* című tanulmánya. A március 28-ai számból idézve:

„...takarékpénztáraink csak név szerint azok, valóságban pedig pénzhasználat végett létesült letétbankok.

Mínt hogy a törvényhozás a takarékpénztárak alakulását különösen nem szabályozta, a takarékpénztárak alakulásához engedélyezés nem szükséges, egyedül csak akkor, ha mint részvénytársulat a takarékpénztár üzleteivel foglalkozni óhajt, ama kellékek kimutatását kívánja meg a kormány, amelyeket általában a részvénytársulati törvény meghatároz.

...A betét mennyisége egészen a betevőktől függ, nincsen egyéb által korlátozva, valamint a betétek elhelyezése is a takarékpénztár belátására van bízva, ezért a betétek tudattalanság, gonoszság, vagy gondatlanság által különösen válság esetében, rendkívül veszélyeztetve lehetnek.

E veszély annál nagyobb pusztítást okozhat és a takarító erélyt hosszú időre megsibbaszthatja, mivel a betétek 2/3 része éppen a kis betétekből, tehát szegény emberek keserves takarítmányából ered.

...takarékpénztáraink fő célja a részvénytőkének minél nagyobb kamatozást biztosítani, s minél nagyobb nyereségből a részvényeseknek minél nagyobb osztalékot fizetni.

...Magyarországban (Horvát, Slavonország és Fiume nélkül) 1867-ben a betétek összege 63 millió frt-ra 1881-ben pedig 284 millió forintra rúgott.

Ha már most keressük, mily viszonyban áll a betétösszeg az alaptőkéhez, azt vesszük észre, hogy míg 1867-ben volt alaptőke 1 913 272 frt, a betétösszegnek 3%-át képezte, 1881-ben már a 21 391 106 frt-ra emelkedett alaptőke a betétösszegnek 7%-át alkotta.

Ha az alaptőkének a rendeltetése egyedül az lenne, hogy a takarékpénztár üzleteiért biztonságot, kezességet nyújtson, vagy pedig másrészt a takarékpénztár hitelműveleteinek alapul szolgáljon, akkor az alaptőke aránytalanul kevésnek tartatik.

S ez méginkább kitűnik, ha tekintetbe vesszük, hogy takarékpénztáraink közül 3 volt, melyeknél a befizetett alaptőkének 10-szeresét, 38 volt, melyeknél a betétösszeg alaptőkének 20-szorosát képezte, sőt 24 takarékpénztárnál kimutatható, hogy a betét a befizetett alaptőkének fokozatosan 23-szorosát, egészen 300-szorosáig is meghaladta. Így például takarékpénztárak, melyeknek részvénytőkéjük 30-50 ezer frt, 3-5 millió évi betétben is részesülnek."

Tény, az áttanulmányozott évi közgyűlési jegyzőkönyvek bizonyítják, hogy a részvényesek osztaléka szépen emelkedett évről-évre. Pl. a Nagykanizsai Takarékpénztár 1883-ban részvényenként 40 forint osztalékot fizetett, a század végére ez már 100 forintot jelentett részvényenként.

Talán nem véletlen, hogy az 1883-ban közölt tanulmányt követő következő évi rendes közgyűlésen a Nagykanizsai Takarékpénztár az 1000 forint köz- és jótékonyági célra megszavazott összegén kívül létrehozott egy „városi közhasznú és közművelődési czélú alap”-ot 1315 forint és 46 krajcár értékben. A korábbiakból már kitűnhetett, hogy a város szüntelen gyarapodását akaró városi vezetésnek mindig anyagi gondjai támadtak egy-egy vállalkozás végigvitelében. Igaz, a korabeli sajtó nem minden esetben méltányolta törekvéseiket. A nyolcvanas években mind több elmarasztaló írás, bírálat érte a város trespedő társadalmát és vezetését, holott kétségkívül fejlődött, gyarapodott a település. Gyakran nem a szándék hiányzott, hanem a megvalósításhoz szükséges anyagi erő.

Pl. az 1902. évi városi közgyűlés — amelynek lefolyásáról a *Zala* november 21-ei számában számolt be, ismertette a városi költségvetést, illetve ennek globális számait. Eszerint a város 1903. évi tervezett kiadása 578 072 korona 50 fillér, bevétele 429 508 korona 62 fillér volt.

A fedezetlen hiány így 157 553 korona 88 fillért jelentett. Ezt a hiányt póttadóval kell fedezni, és mivel az ennek alapjául szolgál a 291 946 korona 49 fillér egyenesadó, ezért a következő évi póttadót 54 %-ban állapították meg. A folyó évben 174 473 korona 40 fillér volt a fedezetlen hiány, az egyenesadó összeg pedig 290 786 korona 48 fillér volt, ami 60% póttadót igényelt — tűnt ki a jelentésből.

Ugyanezen időben a Nagykanizsai Takarékpénztárnak az összes forgalma 50 280 513 — 50., jelentős maradványokkal és nyereséggel. (*Zala*, 1902. február 20.)

A jótékony pénzügyintézet című cikkből idézve:

„A Nagykanizsai Takarékpénztár részvénytársaság megtartotta 57. évi rendes közgyűlését. Dacára a szomorú gazdasági viszonyoknak, a múlt évben mintegy 130 000 korona nyereséggel zárta a mérleget, úgy, hogy a részvényeseknek minden egyes részvény után 100 korona osztalékot adhat. Az minden esetre örvendetes a gazdag részvényesekre nézve, hogy a takarékpénztár évenként kulturális és jótékony célokra is jelentékenyebb összeget fordít; a jelen esetben 2070 koronát.”

Igazgatósági jelentés a Nagykanizsai Takarékpénztár részvénytársaság közgyűléséről. (*Zala* 1902. február 27.)

„Forgalom az egyes üzletágakban:

Betétek (tőkeamatok és visszafizetések beszámításával):

Maradvány: 5735 ar. 9610 frk. 4 109 436 — 76

Jelzálog kölcsönök (kiadott és visszafizetett kölcsönökkel):

Maradvány: 4213 ar. 26 000 frk. 2 935 943 — 48

Törlesztéses jelzálogkölcsön (kiadott és visszafizetett kölcsönök):

Maradvány: 1 162 596 — 23

Váltók (leszámított, beváltatott):

Maradvány: 1 104 977 — 16

Előleg (értékpapírokra):

Maradvány: 42 098

Visszleszámított váltók:

Maradvány: 666 881

Értékpapírok:

Maradvány: 1 139 211

Pénztári összes forgalom: 50 280 513 — 50''

Gazdag pénzüzetek, szegény város?

Az 1900-as évekkel megtorpant a fejlődés. A város mindent megtett, ami a maga erejéből tehető volt. Megvolt benne a fejlődés akarása és képessége is, de a sikeres start után rá kellett jönnie, hogy ezt a versenyt a kormány támogatása nélkül nem bírja, s a gyilkos tempó, a fejlődés további erőszakolása anyagi romlásba vezetne.

Az I. világháború előtti esztendőkből lángolt fel újra az építkezési kedv, de a tervezett gimnáziummal kapcsolatos építkezések 500 000 koronás kiadást jelentettek volna, s ehhez csak 200 000 koronás segélyre volt kilátás. A nagyszabású terveknek aztán az első világháború állta útját.

Fél évszázad városfejlődésének történetét tükröztetni nem feladatomban. A korábbiakban is csak a legjelentősebb vonulatok felvillantására vállalkozhattam, megkísérelve legalább nagy vonalakban azt a közeget, háttérbe bemutatni, amely az írásom gerincéül szolgáló pénzüzetek működésének természetes közege volt a tárgyalt időszakban. Tudom, hogy a vázolt kép nem lehet teljes, igyekeztem a pénzügyi kapcsolatokat, az anyagi helyzetet érzékeltetni, de vissza kell térnem a pénzüzetek működésének kérdésköréhez az alábbiak alapján:

A város fejlődéstörténetének vázlatos bemutatása nem szoríthatja háttérbe az eddig kialakult, létrejött pénzüzetek működésének bemutatását, a jellemző vonások kiemelését. E háttér ismeretében tehát célszerűnek látszik egy takarékpénztár és egy bankintézet működésén keresztül láttatni a nagykanizsai pénzüzetek működését, folytatva ezen intézmények

történetét az 1873. évi válságot követő évekkkel, s a Dél-zalai Takarékpénztárral.

Az 1873-es év kedvező üzleti mérleggel zárult a válság ellenére. Az ezt követő évek fokozatosan növekvő eredményességgel zártak, 1875-ben az állami adókötelezettség mértéke olyan magasra szökött, hogy ez a mintegy 3%-os osztaléknak gátat vetett.

Ekkor írták elő a 3% betét kamatadót is, amelyre nézve az igazgatóság a betétesek iránti méltányosságból és társulati érdekből is azt határozta, hogy az előírt 3% adót a társulat vállalja magára. Ez az intézkedés is a társulat iránti bizalom fokozódását hozta magával.

Az 1880—81 és 82-es év kimagasló eredményekkel zárult. 1880-ban ünnepelte a társaság 10 éves fennállását. Határozatot hoztak, hogy a társulat elnökének — Eperjesy Sándornak — arcképét az intézet tanácsstermében kifüggesztik. Eperjesy Sándor egyébként tagja volt a városi vezetésnek, szava meghatározó jelentőségű, a városi közgyűléseken tett hozzászólásait minden esetben közölte a korabeli, helyi sajtó, a *Zala*.

Az intézet 1880-ban terjeszkedett, telket vásárolt, s egy nagyságának megfelelő székház építését kezdte el 1881-ben.

Az 1881. évi közgyűlés figyelemreméltó mozzanata, hogy a nyereségből a részvényesek a nyugdíjalapot 10 000 forinttal növelték, s kevesebb osztalékkal is beérték — részvényenként 20 forinttal.

A nyolcvanas években a váltóforgalom növekedése szembeűnő volt, és az 1896-os év eredményességéhez hozzájárult vidéki takarékpénztárakkal a visszleszámítolási összeköttetés.

Ezekben az években az állam 10%-os betétkamattól szóló határozatot hozott, s mivel ezt a korábbi határozat szerint az intézet fedezte, egyenes következménye volt a kamatlábnak 4%-ra történő leszállítása.

A társaság 25 éves fennállásának jubileumi ünnepére, az 1895. évi rendes közgyűléshez az *Elnöki jelentést* különkiadásban jelentették meg. Ebben lényeges szerepet kapott a 25 év üzletforgalmának kimutatása, amely a folyamatos bővülést,

növekvő üzletforgalmat, s a mind több osztalék adhatóságát bizonyította. A Dél-zalai Takarékpénztár üzletmenetét sem az I. világháború, sem az azt megelőző évek nem befolyásolták hátráltató módon.

Az 1911-ben kiadott *Alapszabályok* I. fejezete, *Az alaptőke és általános határozatok* címet viselő szakasz 1. §-a arról értesít, hogy „Az 1870-ben 500 db részvényre felosztott 100 000 frt. 200 000 K tőkével alakult Dél-zalai Takarékpénztárnak az 1905. június 12-én tartott közgyűlés határozata folytán 750 db részvényre felosztott 375 000 K. részvénytőkéje az 1908. november 1-jén tartott közgyűlésben hozott határozattal 500 000 K felemeltetett, amely 1000 db egyenként 500 K névértékű részvényre osztatik fel.”

A betétek a felek kívánatára a következő idő szerint fizettetnek vissza:

- 200 koronáig naponként minden felmondás nélkül,
- 200 koronán felül 1000 koronáig 10 nap alatt,
- 1000 koronán felül 2000 koronáig 20 nap alatt,
- 2900 koronán felül 4000 koronáig 35 nap alatt,
- 4000 koronán felül 10 000 koronáig 45 nap alatt,
- 10 000 koronán felül ... 60 nap alatt,

amint felmondattak, de a körülményekhez képest előbb is, sőt a fél kívánatára s a pénztár állapotához képest azonnal.

„18. §. A betevőknek szabadságában áll tőkéjüket és esedékes kamatjukat a 14. és 15. §-ban megállapított felmondási idő tekintetbe vételével egészen vagy részenként felvenni. A részletes visszafizetésnek mind a takarékpénztár könyveibe, mind a betéti könyvecskékbe bejegyzendőek és a 16. § szerint aláírandók (két takarékpénztári tisztviselő és a napi biztos által).

18. §. Elfogad a társaság megőrzés végett letéteket is, és pedig nemcsak készpénzben, hanem bárminemű értékpapírokban, arany és ezüst ékszerekben. Az ily letétek a letevő kívánatára bármikor kiszolgáltathatnak ugyan, de a megkezdett év teljesnek tekintetvén, ha mindjárt a letétel rövidebb ideig tartott volna is, az őrzési díjából visszapótlásnak vagy elengedésnek helye nem lehet.”

Hogyan szabályozta az intézet az ingatlanokra adandó kölcsönöket?

„26. §. Ingatlan javakra kölcsön csak úgy adatik, ha azok minden jegyzet nélkül a kölcsönkérő vagy jótállójának nevére vannak tulajdonul a telekkönyvben felvéve, s ekkor is a netán rajta fekvő korábbi terhek beszámításával legfeljebb a becsérték 3/4 része erejéig.

Rendszeresen becsértéknek tekintetik a jelzálogul ajánlott ingatlanról fizetendő egyenes állami adó százszorosa. Ha valaki ingatlanainak nagyobb becsértéket tulajdonítana, tetszésére bíztatik ezt egy, a folyamodványához mellékelendő becsülevéllel támogatni; a társaság viszont fenntartja azon jogot, mely szerint ezen becslevelet figyelmen kívül hagyhatja; vagy pedig a folyamodó költségére kiküldendő becsüs által annak ingatlanait megvizsgáltathassa, s a becsértéket ennek szemléje alapján állapíthassa meg.”

Milyen időtartam mellett adott kölcsönt az intézet ingatlanokra?

„29. §. Ingatlan vagyonokra kölcsönök rendszerint ugyan 10 évi részlet-visszafizetésre adatnak, azonban a visszafizetés módozatait a kölcsönkérővel egyetértőleg az igazgatóság másként is meghatározhatja, de ettől eltérőleg a visszafizetési határidő a fél kérelmére, vagy hallgatag kiterjeszthető, sőt kívánatra legfeljebb 50 évre terjedő törlesztéses kölcsönök is engedélyezhetők.”

Szigorú előírást tartalmaz a 35. §. d) pontja:

„Arany vagy ezüst pénzekre s egyéb (jóhiteľű szakértő által megbecsülıendő) értéktárgyakra, úgy a budapesti tőzsde hivatalos árjegyzékében nem jegyzett értékpapírokra adott előlegeknél a térítvénybe az veendő fel, hogy az előleg visszafizetésének elmulasztása esetén a társaság fel leend jogosítva, azoknak az adós megidézése nélkül Nagykanizsán székelő kir. közjegyző közbenjöttével azonnali elárverezését elrendelni.”

Milyen részek képezik a társaság jövedelmét?

„A rendszeres jövedelmeket az alábbiak adják:

a) Az alapszabály tartalmát, valamint a felek betéteinek a 6. § szerint gyümölcsöző kihelyezése után befolyt kamatok és első bírási díj.

b) Biztosító ügynöki jutalék.

c) Lejegyzési engedélyek kiállítási díjai.

d) Letétek őrzési díjai.

e) Váltók telepítési és leszámolási, úgy a részvények átírási díja.

f) A társasági ingatlanok jövedelme.

Ezen jövedelmekből fedezni kell:

a) A betétek kamatait.

b) A tisztviselők és a szolgák fizetését.

c) Az igazgatósági és a kezelési költségeket.

d) A napibiztosok és felügyelőbizottság díjazását.

e) A társaságra kivetett adókat és azok pótlékait (44. §).¹¹

A társulat szervezete című fejezet 54. §-a:

„Minden egy részvény tulajdona jogot ad a közgyűlésekbeni jelenlétre és a határozatok hozatalában befolyásra, tehát egy részvény egy szavazatra, két részvény két szavazatra jogosít és így tovább tizenötig, annál azonban több szavazat sem saját személyére, sem meghatalmazotti minőségben egy személyben nem összpontosítható, bármennyi legyen is részvényeinek száma.”

A Dél-zalai Takarékpénztár részvényeseinek száma a megalakulás évében 264 fő volt, a 25 évvel későbbi állapot 204 fő részvényest tüntet fel. 1870-ben a 10 részvényt, vagy ennél többel bíró részvényesek száma 11 fő, 1895-ben 8 fő. Az 1895-ben összesen 500 db részvényből 46 db van az Eperjesy család birtokában, míg 1870-ben csak 22 db.¹¹

A 60. §-tól a 99. §-ig taglalta az alapszabály a társaság igazgatását.

Részletesen szabályozza a közgyűlés hatáskörét, feladatait, tárgyát, a határozathozatalhoz szükséges részvényesek számát (15 főben állapítja meg) az igazgatóság jogkörét, hatáskörét.

¹¹ Dél-zalai Takarékpénztár 1895. évi 25. rendes közgyűlése. Elnöki jelentés.

A 72. § rögzítette, hogy a társasági igazgatóság elnökből, alelnökből és 12 tagból áll, akik a nagykorú férfirészvényesek közül választhatók.

Az igazgatósági tagságba való bekerülés egyik alapkövetelménye a feddhetetlen előélet is.

Az elnök, alelnök és az igazgatóság tagjait 3 évre a közgyűlés választja, utóbbiak közül, minden évben lehetőleg egyenlően, egyharmada kilép, de ők is újra választhatók.

Minden igazgatósági tag köteles volt hivatalában töltött idejére a társasági pénztárba két, saját nevére szóló részvényt szelvényeivel együtt betenni (76. §).

Az igazgatóság látta el a társaság minden olyan ügyének kezelését, amelyek nem voltak a közgyűlésnek fenntartva, vagy az elnökre bízva (80. §).

Külön fejezetrész tárgyalta az elnök jog- és hatáskörét, a napi-biztos teendőit. Kiemelten foglalkozott a szabályzat a felügyelőbizottság tevékenységével, amelynek jogában állt bármikor a társaság könyveit, iratait és pénztárait megvizsgálni.

A felügyelőbizottság az évi zárszámadásokat és mérleget, nem különben a nyereség felosztását tárgyaló indítványokat köteles volt megvizsgálni, és erről a közgyűlést évenként jelentés útján tájékoztatni.

Tagjainak jutalékát fejenként 500 koronában határozták meg. Részletesen szabályozott volt a belső ügyvitel menete, valamint a mérleg készítésének szempontjai. Külön készben foglalkoztak a társaság felosztatásával, illetve azzal, hogy ez milyen eljárásokat kívánna meg.

„A tisztviselők fizetési szabályzata:

Főkönyvelő	2600 K alapfizetés	600 K lakbérilletmény
Főpénztárnok	2600 K alapfizetés	600 K lakbérilletmény
Könyvelő	2100 K alapfizetés	500 K lakbérilletmény
Pénztárnok	1600 K alapfizetés	400 K lakbérilletmény
Segédkönyvelő	1600 K alapfizetés	300 K lakbérilletmény
Tisztviselő	1400 K alapfizetés	200 K lakbérilletmény
Tisztviselő	1200 K alapfizetés	200 K lakbérilletmény
Szolga	720 K alapfizetés	természetbeni lakás,

évenként 1 nyári, 1 téli öltönnyel, 20 korona csizmapénzzel és 3 évenként 1 téli köpennyel.”

A szabályzatból kitűnik, hogy milyen mértékben vették figyelembe az előlépésnél az intézetben eltöltött szolgálati éveket, illetve ennek milyen anyagi elismerését fejezték ki a fizetések növelésében.

Külön rész foglalkozott a tisztviselők nyugdíjszabályzatával. Mivel az állandó nyugdíjalap kevésnek mutatkozott, külön „tishti nyugdíjalapot” hoztak létre. „A nyugdíjképesség csak a tishti állásban a végleges megerősítést követő év első napjától számítandó 10 év szakadatlan szolgálat után következhetik be, ezen szolgálati idő betöltése előtt — de csakis a munkaképtelen tisztviselő — ha a véglegesítést követő évtől számítva még 6 éven felül nem szolgált, 1 évi, ezentúl pedig 10 évig 2 évi fizetését nyeri végkielégítésül.” A szabályzat kitért a különböző segélyekre való jogosultság taglálására, meghatározva az igényelhető összegeket is.

A szabályzatot a századfordulót követő időszakban, 1911-ben adták ki. Ezeknek az éveknek pénzügyi vonatkozásban az a legfontosabb jellemzője, hogy meggyorsult a magyarországi bankok terjeszkedése. A gazdasági növekedés és az erősödő belső felhalmozás a magyarországi nagytőke gyarapodását eredményezte. Erősödött a magyarországi tőke és a bankok szerepe, amelyek megsokszorozták ipari érdekeltségeiket. 1892-ben hajtották végre a Monarchia valutareformját, a forintról a koronára való áttérést, amely serkentőleg hatott a gazdasági életre, s újabb pénzintézetek alapítását tette lehetővé.

A Zala 1896. szeptember 6-ai száma arról számolt be, hogy „Nagykanizsai Gazdasági Takarékpénztár Részvénytársaság elnevezéssel kerül sor alapításra a városban. A részvénytársaság alaptőkéje 1 millió korona lesz, amely 2500 db 400 korona névértékű, névre kiállított részvénykibocsátással fedezettett. A társaság azzal a céllal jönne létre — olvashatjuk a tudósítást —, hogy a méltánylandó hiteligényeket gyorsan és könnyen kielégítse, emellett a birtokviszonyok felmerülő változásával e már meglévő terhek arányos és célszerű rendezését

közvetítse, s a takarékoság fejlesztése mellett a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem érdekeit a helyi viszonyokkal összhangban istápolja.”

A következő írás (*Zala*, 1896. október 1.) már szerényebb. Beszámolt a Gazdasági Takarékpénztár alapító üléséről, amelyre szeptember 27-én került sor, de módosította a korábban közölt adatokat. A részvénytőke 500 000 korona lett, amely 2500 db 200 forintos részvényből áll.

A Gazdasági Takarékpénztár rövidesen körlevelet bocsátott ki megalakulásáról, és ismertette ügykörét.

- „1. Pénzbetéteket vesz át kamatozásra, betéti könyvre vagy folyószámlára.
2. Váltókat leszámítol vagy visszaszámítol.
3. Mezőgazdasági hitelt nyújt.
4. Kötvény kölcsönöket nyújt jelzálogra vagy más biztosítékra.
5. Folyószámlára hitelt nyújt kézi zálogra vagy más biztosítékra.
6. Birtokot szerez és elad, illetve bérbe vesz.
7. Ingatlanokat szerez és elad, illetve bérbe vesz.
8. Bizományi üzleteket eszközöl fedezet mellett.
9. Előlegeket nyújt értékpapírokra arany- és ezüstpénzekre.
10. Betéteket őrzés végett elfogad.”

Korántsem ez az intézet az utolsó a dualizmus időszaka magyarországi pénzintézetei alakulásának sorrendjében Nagykanizsán. A *Zala* 1906. évi február 14-ei száma közlte azt a felhívást, amely egy, a városban alapítandó Néptakarékpénztár Részvénytársaság létrehozását jelzi. A tervezett pénzintézet célja az volt, hogy a takarékpénztár és banküzletkör keretébe eső ügyleteket folytasson, előremozdítva a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi hitelek nyújtását. Alaptőkéjét 250 000 koronára tervezték, részvénytőkéje 500 db egyenként 500 korona névértékű részvény kibocsátásával lenne megteremthető.

Az 1907. január 20-ai *Zala* már az időközben létrejött társulat hirdetését közölte csekély pótdíj ellenében, mely szerint:

a társaság heti 1 korona befizetésével 1000, azaz egyezer korona visszafizetését szavatolja minden 20 és 60 év közötti ember számára, aki az intézetnek újonnan szervezett takarékbiztosítási osztályába előzetes orvosi vizsgálat alapján tagként belép, s a heti 1 koronát 15 évig folyamatosan fizeti.

A századforduló pénzügyi szempontból való megítélése természetesen nem volt egyértelmű. A város üzleti világában a századforduló gazdasági válsága, amit a gyenge termés is fokozott, a pénzintézetek forgalmának, sőt nyereségének csökkenését hozta magával. Csökkent a forgalom a gabona- és marhavásárokon, így a kereskedelem pénzszükséglete is csökkent, visszaesett, amit tartós pangás követett. Rohamosan nőttek a hitelkamatok, a bankok növelték a biztosítékokat, s likviditásuk fenntartását tekintették elsődleges célnak. 1904-től már érződtek a háború előtti konjunktúra jelei. A nagykanizsai bankfióknál nőtt a hitelehelyezés, noha a kamatláb 6%-ra emelkedett.

Az 1904. évi bankfiókforgalom főbb adatai:

„Összes pénztári forgalom:	106 357 ezer korona
Váltó leszámítolás:	41 700 ezer korona
Kézizálogra adott kölcsön:	1 314 000 ezer korona
Nyers jövedelem:	95 ezer korona
Tiszta jövedelem:	46 ezer korona”

A bankfiók forgalma tehát az alapítás utáni első évekhez viszonyítva több mint háromszorosára emelkedett.

A mindennapi megélhetést egyre inkább nehezítette a drágulás. Az Osztrák—Magyar Bank kanizsai fiókjának tisztviselői 1908-ban 15%-os fizetésemelést kaptak. A megnövekedett forgalom a tisztviselők személyi biztonságát is megköveteli, ezért a bank minden alkalmazottja a bank hivatalos óráiban egy-egy pisztolyt hord magával használatra kész állapotban.

1912-ben a külföldi tőke egy részét visszavonták az országból, ezért ismét hitelkorlátozásokra került sor. Erről a *Zalai Közlöny* augusztus 1-jei száma így írt:

„...A kereskedők körében általános az a panasz, hogy a pénzintézetek a hitelt a kellenél erősebben korlátozták, és ma már a dolgok odáig fejlődtek, hogy vagyonos szolid kereskedő sem tud hitelhez jutni, mert az is kénytelen üzleti körét szűkíteni.”

A Dél-zalai Takarékpénztár Rt. 1912. évi vagyonmérlege kimutatásának összevetése a megváltozott, háborús körülmények között létrejött 1916. évi adatokkal.

„Zárszámadás az 1912. év XLIII. évi vagyon kimutatásról:

Pénztári készlet: 49 280 korona 52 fillér

Jelzálogi kötelezők: 1 030 678 korona 89 fillér

Törlesztéses jelzálogi kötelezők: 3 288 666 korona 30 fillér

Kezességi kötelezők: 28 669 korona

Ingtalan birtok, egyéb ingatlanok: 250 882 korona 88 fillér

Értékpapírok: 2 130 390 korona

Értékpapírok függő kamatai: 27 209 korona

Kintlévő kamatok: 63 112 korona 98 fillér

Aranyak és frankok: 10 493 korona 49 fillér

Osztrák—magyar giró: 3019 korona 80 fillér

Adósok: 161 602 korona 26 fillér

Óvás- és bélyegköltések: 500 korona

Összesen: 8 576 223 korona 68 fillér

Osztalékra: 110 000 korona

Tartalékalapra: 787 084 korona

Az 1916. évre vonatkozó zárszámadás adatai (vagyonmérleg):

Pénztári készlet: 110 761 korona 49 fillér

Jelzálogi kötelezők: 621 678 korona 41 fillér

Törlesztéses jelzálogi kötelezők: 2 445 691 korona 11 fillér

Kezességi kötelezők: 4 448 korona

Intézeti ház: 250 000 korona

Értékpapírok: 2 597 789 korona

Értékpapírok függő kamatai: 36 154 korona 31 fillér

Kintlévő kamatok: 78 144 korona 32 fillér

Osztrák—magyar giró: 8 017 korona 6 fillér

Adósok: 114 224 korona 22 fillér

Pénzüintézeteknél elhelyezett tőke: 754 849 korona 29 fillér

Magyar kir. posta takarékpénztár:	2 320 korona 30 fillér
Összesen:	7 635 893 korona 51 fillér
Osztalékra:	90 000 korona
Tartalékalapra:	800 000 korona"

Az első világháború alatt a nemzetgazdaság militarizálása együtt járt a hadi megrendelések miatt ugrásszerűen megnőtt termelés növelésével, az állami kiutalások rendszerével, a központosított anyaggazdálkodással. Teljhatalmú központok jöttek létre a termelés irányítására, amelyekben a legnagyobb iparvállalatok és bankok képviselői ültek, állami hatáskörrel felruházva.

A háborús finanszírozás a pénzügyeket új feladatok elé állította. A rövid idő alatt jelentkező hatalmas kiadásokat a szokásos állami bevételekből nem lehetett finanszírozni. Két forrásból teremthettek erre alapot. Egyrészt a bankkölcsönökből, másrészt az egyre nagyobb szerepet játszó hadikölcsönökből.

Az I. világháború időszaka alatt több hadikölcsönjegyzésre került sor Nagykanizsán is. A *Zala* címlapjai a háborús években a magyar—román harctér, a francia harctér, az orosz harctér, az olasz és balkáni háborúk tudósításaival jelentek meg 1916-ban, de sűrűn találkozunk a hadikölcsönökkel kapcsolatos ajánlásokkal, amelyek előjegyzésére minden pénzügyetünk kapható volt a városban.

A *Zala* 1916. november 27-ei számából:

„Az ötödik hadikölcsön.

I. Ferenc József király halála szomorúvá teszi a nemzetet, de az ötödik hadikölcsön elé bizakodva nézhetünk — állapítja meg a cikkíró.

Az első hadikölcsönnél még szorongó szívvel gondoltunk az orosz betörésre, tókeszegénységünkre, kimerült gazdasági erőnkre. A második hadikölcsön a gorlicei fényes haditett jegyében indult meg, az olasz hitszegés azonban a harcterek helyzet rosszabbodásával fenyegetett. És íme a milliárdot meghaladó nem várt eredmény újra a bizakodóknak adott igazat.

A harmadik hadikölcsön alkalmával a jó árak gazdasági erővel teltették meg a szikkadt magyar gazdasági életet. A negyedik

hadikölcson közel kétmilliárdos eredménnyel tett fényes bizonyosságot gazdasági erőnknek törhetetlen rugalmasságáról. Az ötödik hadikölcson a jó reménység zászlajával indul útjára. Győzedelmes haditényeink szakadatlan sorozata a háborút a végső kifejlődés, a befejezés felé viszi...” — írta lelkesülten a *Zala*.

Majd 1917. január 11-én közölte az ötödik hadikölcson jegyzésének eredményét, amely Nagykanizsán minden várakozást felülmúlt.

„Az egyes pénzintézetek közt a jegyzés a következőképpen oszlott meg:

A Nagykanizsai Bankegyesületnél:

1 300 000 koronát.

A Nagykanizsai Takarékpénztárnál: 1 125 000 koronát.

A Dél-zalai Takarékpénztárnál: 536 000 koronát.

A Néptakarékpénztárnál: 605 000 koronát.”

A dualizmus fennállásának utolsó éveiben tartott. Az első világháború már harmadik esztendeje folyt roppant anyagi és véráldozatokkal, a békére egyelőre nem volt esély.

„Vitéz katonáink felülmúlhatatlanul hősies küzdelmei dacára a lefolyt év sem hozta meg a békét, és midőn intézetünk 43. üzletévéről beszámolunk, megint a háború okozta közgazdasági viszonyokra kell utalnunk.”

A Nagykanizsai Bankegyesület tárgyévi igazgatósági jelentése:

„Gazdasági szerveinknek a háború szolgálatába való beállítása a lefolyt évben még fokozottabban érezte hatását, a nyersanyagok és készárúk pénztőkévé való átcserélése még inkább kifejezésre jutott. Ügyfeleink mindig több és több feles készpénzzel rendelkeztek, melyeknek legnagyobb része pénzintézeteknél keresett elhelyezést, és az irányunkban mindig fokozódó bizalomnál fogva ez évben megint mintegy 2 millió betétemelkedésről számolhatunk be. Betétállományunk egy tekintélyes részét sajnos kedvezőbb kihelyezés hiányában, elsőrangú intézeteknél voltunk kénytelenek anyagi áldozatok árán elhelyezni.

A nagyközönség hitelszükséglete a minimálisra szállott alá, és hogy váltó állományunk az év végével a tavalyival szemben

mégis némi emelkedést mutat, az az átmenetileg beállott pénz-szükségletnek tulajdonítható.”

A háború utolsó előtti évében, 1917-ben a november 6-ai igazgatósági ülés úgy határozott, hogy az intézet mind nagyobb arányokat öltő üzleti forgalmának növekedésére, továbbá a saját tőke és a kezelésükre bízott összegek közötti lényeges eltolódásra való tekintettel a részvénytőkét 1 000 000 koronára emelik fel. A közgyűlés a javaslatot jóváhagyta, s azt végre is hajtották.

A pénzügyintézet — mint az a következő évi igazgatósági jelentésből kitűnik — a folyton növekvő összeget háromféle módon használta: egyharmadát jól jövedelmező, elsőrangú és könnyen pénzzé tehető állampapírokba fektette, illetőleg rövid lejáratú kincstárjegyekbe. Egy további nagyobb összeget hadikölcsön lombardírozására* fordítottak, míg egy tekintélyes részzel az ügyfelek vállalkozásait segítették elő.

„Hazafias kötelességgel, munkát, fáradságot nem kímélvén minden rendelkezésünkre álló eszközt felhasználtunk a VI. és a VII. hadikölcsön előmozdítása érdekében, és úgy véljük, hogy eziránti buzgalmunkat teljesen igazolja az e téren elért fényes eredmény, mely szerint a VI. hadikölcsönből egy millió hatszáz ezer koronát, a VII.-ből pedig 2 1/2 milliót közvetlen ügyfeleinktől gyűjtöttünk össze, így az eddigi 7 kibocsájtásból intézetünknel a jegyzések összesen 9 1/2 millió koronára rúgnak.

A minden téren állandóan fokozódó üzleti forgalmunk, a ránk bízott idegen és a saját tőkéink összhangba hozása, továbbá a béke bekövetkezése után ismét nagy ipari és kereskedelmi fellendülés arra készítetett bennünket, hogy az elmúlt év november 20-ra rendkívüli közgyűlést hívjunk egybe, melyen részvényeként 400 000 koronával való felemelése határozott el. Megelégedéssel jelentjük, hogy a tőkeemelés műveletet a rendkívüli közgyűlés határozata szerint teljes sikerrel benyújtottuk le...

* Lombardhitelt vesz fel, vagy lombardhitelt ad. Kézizáloghitel a szó jelentése: forgalomképes ingó dologgal, mint záloggal fedezett hitel. (A középkorban a bankáiról nevezetes Lombardia észak-olasz tartomány nevéből ered.)

A nyereség felosztására nézve azt indítványozzuk a tisztelt közgyűlésnek, hogy a tavalyi 15 koronával szemben az idén 20 korona osztalék kifizetését határozza el, ezt azonban abban a jogos feltevésben tesszük, hogy előreláthatólag a jövőben is abban a helyzetben leszünk, hogy részvényeseinknek a fel-emelt tőke után is kielégítő osztalékot fizethessünk.

Hogy ezúttal a szokottnál jóval magasabb nyereségi átvitelt javasolunk, ez azon körülményben leli magyarázatát, hogy új adótörvényeink folytán úgy a lefolyt, mint az idei üzletévre lényegesen nagyobb adóterhekkel kell számolnunk.”

A háború időszakában az egyre gyorsuló pénzkibocsátás következtében a forgalomban lévő bankjegyek mennyisége mintegy megtízszereződött. A növekvő bankjegymennyiség és a csökkenő árukészlet az árak gyors emelkedésére, a pénz elértéktelenedésére vezetett.

Nagykanizsa lakossága sokat szenvedett és nélkülözött a háborúban. A hadikölcsön, a hadiadó, a rekvirálások, a közéletben jelentkező gondok ínséges időszakot hoztak a város életébe. A mind szűkebbé vált piacnak pedig nemcsak a városi lakosságot kellett élelemmel ellátnia, hanem a menekülteket, a városon átvonuló katonaságot, s az itt állomásozó fegyveres erőkön kívül az akkor összesen 3600 beteget ápoló katonai kórház ellátási gondjaiban is osztozniuk kellett.

A város gazdasági életének összeomlását a háborút követően fokozta a gyorsan kibontakozó infláció, különösen érzékenyen érintette a nemzetiségi területek leválása, az Ausztriától való elszakadás — felborultak a gazdaság élet régi keretei — súlyosbította a helyzetet a munkanélküliség, a város ipari termelésének nagymérvű csökkenése.

A politikai, gazdasági bizonytalanság, az erősödő tömegmozgalmak, a forradalmi átalakulással szemben álló és a forradalom továbbfejlődésétől tartó tőke mozgását a várakozás álláspontjára készítette.

Az első világháború vége a dualizmus korának végét is jelentette. Az ezt követő időszak új fejezetet nyitott nemcsak a pénzügyintézetek, hanem Magyarország számára is.

PÉNZINTÉZETEK MA NAGYKANIZSÁN

Bak és Vidéke Takarékszövetkezet

Budapest Bank

CIB Bank

Erste Bank

K&H Bank

Mecsek Takarékszövetkezet

MKB Bank

M7 Takaréék

NHB Bank

Oberbank

OTP Bank

Raiffeisen Bank

Somogy Takaréék

Sberbank

UniCredit Bank

FORRÁSOK

- Nagykanizsai Takarékpénztár, *Jegyzőkönyv* 1891. február hó 23-ától 1894. márczius hó 5-éig.
- Nagykanizsai Takarékpénztár, *Jegyzőkönyv* 1884. márczius hó 12-étől 1896. december hó 28-áig.
- Nagykanizsai Takarékpénztár választmányi üléseinek jegyzőkönyve 1851. augusztus 9.—1857. július 18.
- Dél-zalai Takarékpénztár, *Jegyzőkönyv* 1902. január 5.—1909. október 23.
- Nagykanizsai Takarékpénztár Részvénytársaság, *Értékpapír könyv* 1917. január 1-jétől 1945-ig.
- Nagykanizsai Takarékpénztár, *Közgyűlési és igazgatósági jegyzőkönyv* 1910. november 24.—1914. december 24.
- Nagykanizsai Bankegyesület, közgyűlések és igazgatótanácsi ülések jegyzőkönyvei 1873—1919.
- Magyarország pénzüntézetei.* Bp. 1885. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Szerk: dr. Vargha Gyula
- Barbarits Lajos: *Nagykanizsa (Magyar városok monográfiája).* Bp. 1929.
- A Dél-zalai Takarékpénztár Részvénytársaság 1912., 1913., 1914., 1915., 1916. évről szóló zárszámadása
- Dél-zalai Takarékpénztár Részvénytársaság, 1895. évi 25. rendes közgyűléséhez elnöki jelentés. Nagykanizsa, 1895. (Nyomatott Weiss L. és Weiss F.-nél)
- Dél-zalai Takarékpénztár Részvénytársaság alapszabályai. Tisztviselők fizetési és nyugdíj szabályzata. Nagykanizsa, 1911. Salai Hirlapkiadó és Nyomda Rt.
- Adatok a nagykanizsai takarékpénztár részvénytársaság ötvenéves fennállásának történetéből. Nagykanizsa, 1895. Weiss L. és Weiss P. Könyvnyomdája.
- Takarékpénztáraink a közgazdaság és a kultúra szolgálatában. Irta: Kelemen Ferenc, a nagykanizsai takarékpénztár igazgatója. 1927. Gutenberg Nyomda, Nagykanizsa
- A Zala mikrofilmre vett anyagának áttekintése 1868—1918 közötti időszakra vonatkozóan.

Zalavármegyei évkönyv. Szerk: Halis István—Hoffman Mór.
Nagykanizsa, 1896, ifj. Wajdits József Könyvnyomdája.
Zala—Somogyi Közlöny 1864—1874. Ismeretterjesztő lap,
szépirodalom, kereskedelem, ipar, tudomány és művészetek
köréből. Nagykanizsán kiadva.

FRIDENS BANKPALÆT

FRIDENS BANKPALÆT